

چرخه بهینه هشدار در سازمان‌های اطلاعاتی - امنیتی (مؤلفه‌ها و شاخص‌ها)

محمود صالحی^۱

محمد مدبری^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۳/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۵/۲۰

چکیده

هدف اصلی نظام‌های سیاسی از تأسیس و ارائه مجوز فعالیت به نهادهای امنیتی آن است که فعالیت‌های اطلاعاتی سیاستگذاران را از غافلگیری و از دست‌دادن فرصت‌های امنیت‌ساز یا تهدیدات امنیت‌سوز مصون نماید. در همین راستا فلسفه اصلی چرخه اطلاعات، هشداردهی نسبت به وقایع ضد امنیتی آتی است. بر همین مبنا است که شکست اطلاعات به معنی غافلگیری و بروز بحران پیش‌بینی نشده تعریف می‌گردد. هدف تحقیق حاضر تبیین ارائه «چرخه بهینه هشدار» در فعالیت‌های اطلاعاتی - امنیتی و پاسخ به این سؤال اصلی است که «چرخه بهینه هشداردهی از چه مراحل تشکیل شده است؟». محقق در راستای پاسخگویی به سؤال مذکور، در کنار مطالعه کتابخانه‌ای، با بهره‌گیری از روش دلفی طی سه مرحله، ایده هفت نفر از کارشناسان خبره حوزه اطلاعات و امنیت به ثبات نظری و اجماع رسید. در نتیجه چرخه بهینه پیشنهادی با پنج مرحله پیرامونی به قرار: نیاز سنجی، اشراف، هشدار سازی، هشدارسازی و پیشگیری و یک هسته اتصال دهنده در قالب «ارزیابی و تولید دانش» شکل گرفت.

کلید واژگان: چرخه هشدار، سازمان اطلاعاتی، نشانه‌شناسی، هشداردهی، هشدارسازی.

^۱ استادیار دانشگاه امام باقر (ع)

^۲ دانشجوی دکتری مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی

مقدمه

برخی معتقدند در جایی که هیچ ثباتی وجود ندارد، نمی‌توانیم قانون داشته باشیم و لذا در ادبیات اطلاعاتی به دلیل تغییرات غیرخطی، پیچیدگی محیط امنیتی، حاکمیت عدم قطعیت و ابهام، ظهور شگفتی‌سازهای متعدد و ... نظریه و پیش‌بینی منبعث از آن نخواهیم داشت. در مقامی دیگر باورمندان به نظریه بی‌نظمی^۱ چنین معتقدند که هر بی‌نظمی، خود تابعی از نظم پیچیده‌تر و کلان‌تر است. بنابراین در جهان آفرینش به‌عنوان یک کلان سیستم علی، نظریه در توصیف یا تبیین پدیده‌ها برای هر زیرسیستم کاربرد دارد. لذا می‌توان چنین گفت که هر امری از جمله رویدادهای امنیتی، به‌صورت خلق‌الساعه رخ نمی‌دهند و همراه با نشانه‌ها و قرائن پیشینی در زنجیره رویدادهایی‌اند که در صورت خبر از آنها و تحلیل درست تحولات، می‌توان فرصت‌ها و تهدیدات امنیتی را پیش‌بینی نمود. هر ارگانیسم زنده‌ای دارای تنظیمات و ابزارهایی برای تشخیص نشانه‌های خطر و انجام عکس‌العمل مناسب در مقابل آن است. به این وسیله، موجودات به سرعت نسبت به شرایط خطرناک و بحرانی عکس‌العمل نشان داده و از منطقه خطر خارج می‌شوند یا با آن مقابله می‌کنند. در سیستم‌های غیر طبیعی و انسان ساخت نیز این ابزار برای حفاظت از دستگاه‌ها و نهادها تعبیه شده تا در صورت تغییر ناگهانی شرایط واکنش مناسب را نشان دهد. سازمان‌های اطلاعاتی، به‌عنوان یکی از مصادیق این سیستم‌های هشدار دهنده برای نظام سیاسی به‌شمار می‌آیند که با توجه به اصل حاکمیت روابط علی بر رویدادها از روش‌های نشانه‌شناسی برای تولید پیش‌آگاهی و پاسخگویی به مأموریت هشداردهی استفاده می‌نمایند.

به‌درستی دنیای امروز را «جهان فازی» و «جهان آشوب» نام نهاده‌اند و عنصر مخاطره و عدم قطعیت، ویژگی مهم زندگی در جهان حاضر است. از این‌رو، مهم‌ترین کارکرد نهادهای امنیتی اطلاعاتی به‌عنوان مراجع با دسترسی به اطلاعات آشکار و پنهان و واحدهای ترکیب اطلاعات، آینده‌نگری، پیش‌بینی و ممانعت از بروز و ظهور و عینیت یافتن بحران‌ها و تهدیدات (بالقوه) علیه

^۱ Chaos Theory

امنیت ملی، ثبات سیاسی و اخلال در نظم اجتماعی است. شرمن کنت^۱ نویسنده کتاب «اطلاعات راهبردی برای سیاست جهانی آمریکا»، وظیفه اصلی اطلاعات را تهیه هشدارها، آینده‌نگری و پیش‌بینی وقایع دانسته است (بی‌نام، ۱۳۸۵: ۲۲).

بیان مسأله

مقام معظم رهبری (دام‌الله) در خصوص اهمیت هشداردهی و نقش سازمان‌های امنیتی در آن چنین می‌فرماید: «غافلگیری نباید برای وزارت (اطلاعات) پیش بیاید. یعنی وقتی شما نگاه کلان به مسائل کردید، هیچ‌وقت وزارت غافلگیر نمی‌شود. یکی از بدترین خطرها برای دستگاه‌های اطلاعاتی و حکومت‌هایی که به این دستگاه‌های اطلاعاتی متکی هستند، غافلگیری است. غافلگیر نباید شد. مواظب باشید در هیچ مسأله‌ای غافلگیر نشوید» (بی‌نام، ۱۳۹۳: ۷۰).

یکی از اهداف اصلی سیاست‌گذاران در تأسیس و ارائه مجوز فعالیت پنهان به نهادهای امنیتی، مصونیت نظام سیاسی از غافلگیری در مقابل ظهور بحران‌های امنیتی است. هشداردهی یکی از مهم‌ترین انتظارات سیاست‌گذاران از سازمان‌های اطلاعاتی است که با توجه به افزایش سطح مطالبات مذکور، در کانون پژوهش‌های اطلاعاتی و توجه محققان این حوزه قرار گرفته و روش‌های مختلفی برای انجام آن تدوین شده است. در عین حال و با وجود تمامی حجم پژوهش‌های امنیتی، تاکنون هیچ‌گونه الگویی در قالب چرخه هشداردهی به صورت مشخص ارائه نگردیده است.

این مهم منجر به بروز آسیب‌های معرفتی - شناختی در حوزه وظیفه شناسی دستگاه‌های اطلاعاتی در امر هشداردهی شده و لذا در حوزه کارکردی شاهد عدم ظهور و بروز کنش بهینه بخش تحلیل و بررسی سازمان‌های امنیتی در ارتباط با محیط امنیتی خود و رقیب هستیم. بر این اساس سه گونه شکست در هشداردهی مورد تفکیک قرار می‌گیرد. اولین نوع شکست «عدم هشداردهی» است که بر اثر عواملی چون: عدم اشراف اطلاعاتی و ضعف فرآیند جمع‌آوری، عدم ترکیب صحیح اطلاعات و ضعف در فرآیند بررسی رخ می‌دهد. غافلگیری‌های راهبردی در عملیات «پرل‌هاربر» یکی از معروف‌ترین این مصادیق است. دومین نوع شکست «هشداردهی ناصحیح»

^۱ Sherman Kent

است که باعث تحمیل هزینه‌های گزاف به نظام سیاسی و همچنین بی اعتباری سازمان‌های اطلاعاتی در بخش امنیت^۱ می‌گردد. سومین نوع شکست «هشداردهی غیر مؤثر» است که در واقع تغییر حساسیتی را در مشتریان اطلاعات ایجاد نکرده یا محیط امنیتی را مناسب با شرایط مطلوب تغییر نداده است.

در نگاه برخی کارشناسان، هشداردهی از مراحل تحلیل اطلاعاتی و به معنای طراحی نظام منسجم از علائم وقوع شرایط جدید در آینده و ثبت منظم شواهد است (حاجیانی، ۱۳۹۰: ۱۳۱). در تحلیل اطلاعاتی، برای رسیدن به موقعیت اشراف اطلاعاتی^۲، فرآیندی بایستی طی شود که مبتنی بر مراحل زیر است: ۱- ارزیابی داده‌ها و اطلاعات گردآوری شده. ۲- ترکیب داده‌ها^۳ و انسجام بخشی به آنها. ۳- برآورد^۴ و بیان وضع موجود ۴- تبیین^۵ یا تعلیل بر مبنای تشریح و بیان علل و زمینه‌های شکل‌گیری پدیده تحت بررسی ۵- آینده‌نگری^۶ به معنای پیش‌بینی روند آتی پدیده ۶- هشداردهی به معنای طراحی نظام منسجم از علائم وقوع شرایط جدید در آینده و ثبت منظم شواهد ۷- گزارش‌دهی و توزیع به معنای ارائه محصولات تحلیلی به مصرف‌کنندگان (حاجیانی، ۱۳۹۰: ۷۸). ریچارد هلمز، رئیس اسبق سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا، بر همین اساس، وظیفه تحلیلگران اطلاعاتی را فراهم آوردن پیش‌آگاهی از امور دانسته است (هالت، ۱۹۹۵: ۸۰).

در نگاه دیگر کارشناسان، مفهوم هشدار از هشداردهی تمایز یافته و با موسع شدن دایره موضوعی آن، مواردی مانند: اقدام اطلاعاتی و انجام عملیات پنهان را نیز شامل شده لذا این مفهوم فراتر از تحلیل اطلاعات بوده و آن را بایستی در بستر کلان چرخه اطلاعات بازشناسی نمود. چنان که نورمحمدی معتقد است، غایت مأموریت سازمان اطلاعاتی اشراف اطلاعاتی است که در معنای انجام متناسب سه نقش شناختی، نظارتی و اجرایی و تأمین بهینه منافع ملی می‌باشد و حاصل

¹ Security Sector

² Awareness Situation

³ Integration

⁴ Assessment

⁵ Explanation

⁶ Forecasting

تدبیر و مدیریت اطلاعاتی است (نورمحمدی، ۱۳۹۵: ۱۶). تحقیق حاضر در قالب نگاه دوم، سعی دارد به ارائه چرخه بهینه هشدار نائل آید.

یکی دیگر از مبانی معرفتی پژوهش حاضر، قاعده تحذیر به‌عنوان یکی از قواعد مهم و کاربردی در حوزه فقه و حقوق می‌باشد. به موجب این قاعده، هر کس قبل از اقدام به هرگونه اقدام خطرناک، به سایرین هشدار و آگاهی لازم به منظور گریز از خطر، حفظ جان و مال را بدهد. در صورت بی‌توجهی و بی‌مبالاتی مخاطب به هشدار مزبور و وقوع خسارت، معاف از مسئولیت مدنی و کیفری خواهد بود. این معافیت مستلزم چند شرط است: الف) مؤثر بودن هشدار، ب) وصول به مخاطب، ج) امکان اجتناب از خطر. در این شرایط و قصور در هشدار یا ترک آن، مسئولیت حقوقی بر عهده مکلفین است. هدف از این تحقیق تولید چرخه‌ای بهینه برای هشدار است به طوری که سه شرط قاعده تحذیر را پوشش دهد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

هشداردهی نسبت به فرصت‌ها و تهدیدات امنیتی آتی به‌عنوان غایت چرخه اطلاعات در قلۀ هر سه نقش نظارتی، شناختی و اجرایی نهادهای اطلاعاتی قرار دارد. بنابراین با عنایت به گره خوردن هشداردهی امنیتی به فلسفه وجودی نهادهای اطلاعاتی، اهمیت و ضرورت این فعل غیر قابل انکار است و نپرداختن به آن موجبات غافلگیری و شکست اطلاعاتی خواهد شد. همچنین با در نظر گرفتن خلاء علمی در خصوص مفهوم پردازی چرخه هشدار، لازم است به‌صورت خاص در این موضوع تحقیق شود.

هدف تحقیق

با توجه به خلاء نظری در مأموریت هشداردهی سازمان‌های امنیتی، هدف تحقیق حاضر ارائه چرخه بهینه هشدار و شناسایی زیر بخش‌های آن است.

سؤال اصلی تحقیق

چرخه بهینه هشداردهی از چه مراحل تشکیل شده است؟

فرضیه تحقیق

با توجه به اینکه هدف هشداردهی امنیتی ایجاد آگاهی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران امنیتی بیان شد؛ هشداردهی امنیتی بایستی یکی از اجزای فرآیند سیاست‌گذاری امنیتی باشد. لذا ترکیب مدل «چرخه اطلاعات»، «سیستم از پیش هشدار دهنده بحران»، و «چرخه سیاست‌گذاری عمومی» می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای تدوین چرخه بهینه هشدار قابل بهره‌برداری است.

مبانی نظری تحقیق

پیشینه تحقیق

با بررسی پیشینه تحقیق مشخص گردید که در خصوص موضوع هشداردهی امنیتی تنها سه کتاب با عناوین «هشدارشناسی»، «تحلیل هشدار» و «ترجمه مقالات هشداردهی اطلاعاتی - امنیتی» و چند مقاله فارسی منتشر شده است. کتاب هشدار شناسی نوشته علی علیخانی در سال ۹۳ به چاپ رسیده است و این کتاب در بخش اول به‌صورت مقدماتی ماهیت کلی هشدار، چپستی هشداردهی، تفاوت هشدار تاکتیکی و راهبردی، مقاصد و توانایی‌های هشدار و مباحثی از این جنس را مورد بررسی قرار می‌دهد. بخش دوم به تحلیل هشدار و انواع هشداردهی بر اساس نشانه، شاخص و شاهد پرداخته و بخش‌های بعد با عنوان هشداردهی نظامی و هشداردهی سیاسی و اقتصادی به‌صورت تخصصی به هشداردهی در این حوزه‌ها توجه نموده است. کتاب دیگری تحت عنوان تحلیل هشدار تدوین شده است. این کتاب نیز درعین پرورش وجوه مختلف تحلیل هشدار، در خصوص چرخه هشدار اطلاعاتی و امنیتی سخن جدیدی نسبت به کتاب هشداردهی به‌میان نیاورده است. در هیچ یک از مقالات کتاب

«هشداردهی اطلاعاتی - امنیتی» نیز در خصوص موضوع تحقیق مطلبی عنوان نشده است. با بررسی مقالات فارسی نیز موضوعی با عنوان چرخه هشدار یافت نگردید.

مفهوم شناسی تحقیق

چرخه اطلاعات: چرخه اطلاعات در مدل سنتی ناتو با عنوان دی‌سی‌پی‌دی^۱ که مورد استفاده کشورهای اروپایی از جمله انگلستان می‌باشد دارای چهار مرحله و در مدل سنتی امریکایی با عنوان دی‌سی‌پد^۲ شامل پنج مرحله است (فیتین، ۱۳۹۳: ۳۰). انواع مدل چرخه با مرحله «هدایت و برنامه‌ریزی»^۳ شروع می‌گردد که طی آن مشتری‌های محصول اطلاعاتی (سیاستگذاران) خواستار دریافت اطلاعات در مورد موضوع یا هدفی خاص می‌شوند. مرحله بعدی «جمع‌آوری»^۴ داده است. در مرحله سوم «پردازش و استخراج اطلاعات»^۵ صورت می‌پذیرد که با پردازش، داده تصفیه می‌شود و با استفاده از تکنیک‌های مختلفی مانند: رمزگشایی، ترجمه زبان، تقلیل و ... داده‌ها به اطلاعات سازماندهی شده تبدیل شده و برای تحلیل آماده می‌شود. در مرحله چهارم با عنوان «تحلیل و تولید اطلاعات پنهان»^۶، اطلاعات سازماندهی شده ارزیابی و ترکیب شده و به اطلاعات پنهان تبدیل می‌شود. در مدل سنتی مراحل سوم و چهارم در قالب یک مرحله با عنوان پردازش و تحلیل - که در ادبیات بومی ایران به آن بررسی اطلاق می‌شود - ادغام می‌شوند. در مرحله پنجم که «انتشار»^۷ نامیده می‌شود، اطلاعات پنهان ایجاد شده به مشتری ارائه می‌گردد.

سازمان اطلاعاتی:^۸ شکلی از قدرت دولتی است که در قالب یک سازمان رسمی و قانونی در راستای تأمین منافع ملی کشور فعالیت‌هایی اطلاعات پایه پنهان در فرآیند چرخه اطلاعات انجام

¹ Traditional NATO Intelligence Cycle, Direction, Collection, Processing, Dissemination(DCPD)

² Direction, Collection, Processing, Analysis, Dissemination(DCPAD)

³ Direction and Planning

⁴ Collection (Of Data)

⁵ Processing and Exploitation (Of Information)

⁶ Analysis and Production (Of Intelligence)

⁷ Dissemination (to Partners) and Integration

⁸ Intelligence Organization

می‌دهد. وظایف سازمان‌های اطلاعاتی در کشورداری در قالب سه نقش: «شناختی»، «نظارتی» و «اجرایی» متبلور می‌شود که نقش شناختی بر ادراک‌سازی اطلاعات به‌عنوان ابزار هدایت سیاست، نقش نظارتی بر امور بازرسی، حفاظتی و حراستی و نقش اجرایی بر فعالیت‌های میدانی مؤثر بر وضعیت امنیت ملی تأکید دارد (هرمان، ۱۹۹۶).

در رویکرد سنتی برای انجام نقش‌های سه‌گانه فوق، در سازمان اطلاعاتی چهار فعالیت حرفه‌ای به‌عنوان «کارکردهای اطلاعات»^۱ به‌قرار زیر انجام می‌شود: جمع‌آوری، تحلیل و تخمین، ضد اطلاعات^۲، اقدام تحت پوشش^۳ (شولسکی، ۱۹۹۱). ضد اطلاعات معمولاً با فعالیت‌هایی که تهدیدات امنیتی ناشی از سرویس‌های اطلاعاتی خارجی را خنثی می‌کند، سر و کار دارد (پرانکان، ۱۳۹۶: ۳). خود این موضوع نیز دارای سه زیرکارکرد: ضد جاسوسی، ضد براندازی و حفاظت است (نورمحمدی، ۱۳۹۱: ۴۹). اقدام تحت پوشش همان عملیات مخفی تأثیرگذاری بر سوژه یا محیط خارجی است که در صورت تبدیل تکنیک پنهانکاری^۴ از «پوشش» به «اختفا»، اقدام تحت پوشش^۵ به «اقدام پنهان»^۵ مبدل می‌گردد (صالحی، ۱۳۹۵: ۲۷).

چرخه بهینه:^۶ منظور از چرخه مجموعه اقداماتی است که در حیات سازمان منجر به پویایی شده و به کنش متقابل سیستم مورد مطالعه با محیط پیرامونی منجر می‌گردد. اضافه شدن مفهوم بهینه‌بودگی به منظور تأکید بر مطلوبیت و رجحان چرخه بر موارد مشابه از نظر جامع و مانع بودن است.

هشدار اطلاعاتی: هشدار، محصولی اطلاعاتی است که در نهایت منجر به تقلیل آسیب-پذیری و تقویت شرایط مرجع امنیت می‌گردد. موضوع هشدارهای امنیتی فرصت‌های امنیت‌ساز یا تهدیدات امنیت‌سوز می‌باشند که دایره این موضوعات از فرصت‌های امنیتی و تهدیدات امنیتی بسیار گسترده‌تر است. لذا هدف هشدار ایجاد آگاهی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران امنیتی، در خصوص: منابع قدرت، مؤلفه‌های قدرت یا فرآیند جریان قدرت در موضوعات سیاسی،

¹ Intelligence Functions

² Counterintelligence

³ Covert Action

⁴ Secrecy

⁵ Clandestine Action

⁶ Intelligence Organization

اجتماعی، فرهنگی، نظامی، زیست‌محیطی و اقتصادی در سطوح اجرایی، نظارتی و شناختی که محدودیتی زمانی، مکانی، موضوعی یا روشی را برای کنش سیاست‌گذار در یکی از راهبردهای زیر ایجاد می‌کند:

- صید پیش‌دستانه فرصت‌های مقوم امنیت،
- حفظ و توسعه مزیت‌های رقابتی - مشارکتی امنیت،
- جلوگیری از تشدید نقاط ضعف مؤثر بر امنیت،
- جلوگیری از بالفعل شدن تهدیدات (خزائی، ۱۳۹۶/۵/۱).

هشداردهی اطلاعاتی^۱: هشدار کلمه فارسی و عربی آن تحذیر از باب تفعیل است؛ ریشه آن حذر به معنای دور کردن و احتراز از چیزی ترسناک و هرس‌آور می‌گویند. فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی در معادل سازی واژه warning کلمه هشدار را پیشنهاد نموده است. در فرهنگ لغت دهخدا «هش‌دار» به معنی هش داشتن و خبرکردن آورده شده است. فرهنگ عمید هشدار را سخن، علامت یا حرکتی که برای آگاهانیدن و تنبه بکار می‌رود معنا نموده است. با در نظر گرفتن مبناهایی از جمله وجود دشمن، امکان غفلت پذیری، اعتقاد به تنبّه‌آفرینی و اعتقاد به اختیار انسان در انتخاب راه خیر و شر، هشداردهی در حیات انسانی امری لازم است.

هشداردهی اعلام و ابراز نشانه‌های بروز یک واقعه از سوی دستگاه اطلاعاتی به مراجع ذی‌ربط است. منظور از اطلاعات هشدار دهنده نیز پیش‌بینی احتمال تحقق رویدادی ناخواسته در آینده است که از سطح عادی فزونی یافته یا میزان احتمال آن نسبت به گذشته افزایش خواهد یافت (شیرفمن^۲، ۱۹۹۶: ۷). آبرام شولسکی^۳ با تبعیت از الگوی ارائه شده توسط شرمن کنت^۴، محصولات اطلاعاتی را به اطلاعات جاری، هشدارها، اطلاعات بنیادین، گزارش‌های مقطعی و برآوردهای اطلاعاتی تقسیم می‌کند (شولسکی، ۱۹۹۳: ۱۲۲-۱۲۹).

¹ Intelligence Warning

² Shirfman

³ Abram Shulsky

⁴ Sherman Kent

غافلگیری: غافلگیری مفهومی در برابر مفهوم هشداردهی است. به تعبیری غافلگیری شرایطی است که در آن، نظام تصمیم‌گیری در معرض پدیده‌هایی قرار می‌گیرد که قبلاً درباره آن‌ها پیش‌آگاهی نداشته باشد. به عبارتی، وضعیتی است که مدیریت سیستم با شرایطی مواجه می‌شود که درباره آن‌ها تصویری نداشته و آن‌ها را از قبل حدس نمی‌زده است (حاجیانی، ۱۳۹۰: ۱۲۱). انتهای کار یک سازمان اطلاعاتی، جلوگیری از غافلگیری است که منطقاً مرحله قبل از آن را می‌توان هشداردهی نامید (فاضل و مولایی، ۱۳۹۱: ۱۳۵). وظیفه سازمان این است که با استفاده از ابزار و روش‌های مختلف از جمله جمع‌آوری اطلاعات، بهره‌گیری از تکنیک‌های آینده‌پژوهی مانند تحلیل روند و ... مانع بروز غافلگیری شود (علیخانی، ۱۳۹۴: ۱۲۲).

شکست اطلاعاتی: شکست‌های اطلاعاتی محصول غافلگیری اطلاعاتی هستند و این دو وضعیت، از ضعف‌های بنیادی تحلیل اطلاعاتی به‌شمار می‌آیند (حاجیانی، ۱۳۹۰: ۱۳۴). شکست اطلاعاتی بر این مبنا استوار است که اطلاعات تا چه میزانی قادر به کاهش عدم اطمینان از آینده است. عدم توانایی در پیش‌بینی دقیق آینده و همچنین پیچیدگی‌های ناشی از تغییرات روز افزون باعث بروز غافلگیری و شکست‌های اطلاعاتی خسارت‌بار شده است (شفیعی، ۱۳۹۵: ۱۲۸۷). شکست اطلاعاتی زمانی رخ می‌دهد که نظام سیاسی، قادر به پیشگیری کامل از بحران یا مدیریت پیشینی شرایط برای کاهش آسیب‌های ناشی از بحران نباشد. این مهم حاصل ضعف کارکرد مجموعه نهاد اطلاعاتی و دستگاه سیاسی در کنار یکدیگر است که در سه حالت عام زیر رخ می‌دهد: اول: دستگاه اطلاعاتی تهدید را پیش‌بینی نکند و هشدار صادر نگیرد، دوم: سیاست‌گذاران به دلایل مختلف چون بی‌اعتمادی به نهاد اطلاعاتی، به هشدار صادر شده توسط آن توجه نکنند. سوم: علی‌رغم صدور و پذیرش هشدار، تهدید در عمل مدیریت نگردد و آسیب رخ دهد (بی‌نام، ۱۳۹۵: ۳-۶).

نشانه‌شناسی: نشانه‌شناسی با هر ترکیب دال و مدلول از قبیل: کلمات، شکل، تصاویر، اصوات، اشیاء و ... که بتواند یک نشانه قلمداد شود، سر و کار دارد. به‌طور کلی و بر خلاف معنا

¹ Surprise
² Semiotics

شناسی^۱ که فقط به بررسی معنای کلمه‌ها اختصاص می‌یابد، نشانه‌شناسی به بررسی انواع نشانه‌ها (از قبیل کلیه مفاهیم، صداها، علائم، حرکات و ...) و بررسی فرآیند پیدایش، نحوه دلالت^۲، تفسیر رمزگان و کاربرد آنها می‌پردازد. نشانه‌شناسان به دنبال پاسخ به این پرسش‌اند که در یک رمزگان معناها چگونه ساخته می‌شوند و واقعیت چطور باز نمایی می‌شود؟ رولان بارت با معرفی پنج دسته رمزگان به تحلیل‌گر کمک می‌کند تا بفهمد معنا چگونه در متن فرآپاشیده و پراکنده می‌شود. این رمزگان‌ها عبارت‌اند از: ۱- رمزگان هرمنوتیک یا معمایی که در پی معماهای متن هستند. ۲- رمزگان پروآیتریک که مرتبط با پی رفت‌های روایت است. ۳- رمزگان نمادین که در تقابل‌های دوتایی درون متن است. ۴- رمزگان فرهنگی که چارچوب کلی درک متن در زمینه آنرا فراهم می‌کند. ۵- رمزگان معنا که به دنبال واحدهای کمینه معنایی و معانی ضمنی آن می‌گردد. مثال‌های زیر برای تبیین مفهوم نشانه ارائه می‌گردد: ارتباط پنهان با افسر سفارت = جاسوسی

شاخص^۳: مقیاس‌هایی هستند که برای سنجش و ارزیابی متغیرها، داده‌ها و ابزارهای گردآوری اطلاعات به کار می‌روند و در نظام هشداردهی می‌تواند جهت تعیین لزوم هشداردهی یا سکوت هشدار مورد بهره‌برداری قرار گیرد. لذا شاخص مسیر ربط دلالت است. مثال زیر برای تبیین مفهوم شاخص ارائه می‌گردد: در مورد جاسوسی، باید دانست که شاخص ارتباط با بیگانه به خودی خود نمی‌تواند دلیلی بر اثبات جاسوسی یک شخص باشد اما مقیاسی برای رد مظنونیت است.

قرینه و شاهد^۴: سه راه تشخیص فریب به قرار الف) خودجایگزینی ب) بررسی قرائن و شواهد ج) آزمایش مجدد شرایط کسب خبر، معرفی می‌گردند که بررسی قرائن جامع‌ترین روش معرفی می‌گردد (بهشتی، ۱۳۸۱: ۱۴۲). قرائن به پرسش‌های اساسی در مورد میزان اصیل یا فریب بودن نشانه‌ها، همخوانی آن‌ها با شرایط واقعی و عقلانی، میزان اهمیت نشانه‌ها در تهدید یا بحران مورد انتظار و نظایر آن پاسخ می‌دهد. شاهد عملاً شرط لازم دلالت است و بیان می‌کند که آیا نشانه‌ها، شواهدی بر وجود تهدید یا بحران هستند یا خیر.

¹ Semantics

² Semiology

³ Indicator

⁴ Evidence

روش تحقیق و تحلیل داده‌ها

برای پاسخ به سؤال تحقیق به دلیل جدید بودن موضوع در ادبیات علمی، ابتدا از روش کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده شده و سپس از روش دلفی برای تحلیل اطلاعات و دستیابی به نتیجه بهره‌برداری گردیده است. روش دلفی با سه مشخصه ساختارسازی جریان اطلاعات، ارائه بازخورد به شرکت کنندگان و در نهایت عدم افشای هویت شرکت کنندگان منجر به همگرایی کارشناسی دیدگاه‌های شرکت کنندگان می‌گردد. در فرآیند طی شده ابتدا مطالعات اکتشافی صورت پذیرفت و نویسندگان مقاله به‌عنوان تیم تحلیل‌گر، ضمن طراحی سؤالات در قالب پرسشنامه به تعیین گروه پاسخگویان (گروه دلفی) متشکل از هفت نفر متخصصان و کارشناسان خبره حوزه اطلاعات اقدام نمودند. پس از طراحی پرسشنامه اولیه، سؤالات توسط تیم دلفی پاسخ داده شد و با رده‌بندی و خوشه‌بندی پاسخ‌ها، با ذکر دلیل افکار اقلیت کنار گذاشته شد. در ادامه تیم تحلیل‌گر با تهیه گزارش از مرحله نخست، به اصلاح پرسشنامه اقدام نموده و طی سه مرحله رفت و برگشت پرسشنامه‌های اصلاح شده، نظرات به ثبات و اجماع کارشناسی رسیدند.

تحلیل یافته‌های تحقیق

در ابتدا نویسندگان مقاله سعی نمودند که با مرور ادبیات موضوع، فضای اولیه‌ای مشترک برای پاسخ دهندگان دلفی فراهم آورند. با بررسی پیشینه تحقیق و انجام مطالعات اکتشافی، پرسشنامه اولیه طراحی و به گروه پاسخگویان (گروه دلفی) متشکل از هفت نفر متخصصان و کارشناسان خبره حوزه اطلاعات ارائه گردید. سؤالات توسط تیم دلفی پاسخ داده شد و با رده‌بندی و خوشه‌بندی پاسخ‌ها، با ذکر دلیل افکار اقلیت کنار گذاشته شد. سؤال اصلی در پرسشنامه اولیه به قرار زیر بود: «چه مدلهایی می‌توانند به‌عنوان مبنا برای طراحی چرخه بهینه هشدار مبتنی بر قاعده تحذیر کاربست یابند؟». شباهت میان پاسخ‌ها با تأکید بر امکان بهره‌برداری از مدل‌های «چرخه اطلاعات»، «سیستم از پیش هشدار دهنده بحران»، و «چرخه سیاست‌گذاری عمومی» مشهود بود.

۱. در مرحله دوم دلفی، با هدف ایجاد هم‌زمانی در ادبیات علمی پاسخ دهندگان، بازخورد مرحله اول در قالب توضیح سه مدل مذکور برای شرکت کنندگان شرح داده شد. در این مرحله، در مقدمه پرسشنامه

دور دوم دلفی، مفاهیم مربوط به چرخه سیاست‌گذاری عمومی به صورت مبسوط در سه بخش: الف) سیر تطور مدل مرحله‌ای فرآیند سیاست‌گذاری عمومی در قالب جدول (۱)، ب) مدل فرآیندی سیاست‌گذاری در قالب جدول (۲) ج) چرخه خصامشی گذاری در قالب شکل (۲) و (۳) به عنوان مجموعه مدل‌های قابل بهره‌برداری به تیم دلفی ارائه گردید. در قسمت سؤال - پاسخ پرسشنامه دور دوم، سؤال محوری «چرخه بهینه هشدار، با تأکید بر بهره‌گیری از مدل‌های سه‌گانه «چرخه اطلاعات»، «سیستم از پیش هشدار دهنده بحران»، و «چرخه سیاست‌گذاری عمومی» از چه مراحل تشکیل شده است؟» به تیم دلفی ارائه گردید. تأثیر هر یک از مدل‌ها در پاسخ‌های ارائه شده به قرار زیر تحلیل گردید:

همانگونه که در جدول شماره ۱ مشخص است، در تمامی مدل‌ها، نخست باید نوعی مسئله در کانون توجه سیاست‌گذار قرار گیرد؛ آن‌گاه سیاست‌گذاران راه‌حل‌هایی برای پرداختن به مسئله تدوین می‌کنند. در نهایت مناسب‌ترین راه حل انتخاب و اجرا، و سپس میزان تحقق هدف سیاست (راه‌حل‌ها) ارزشیابی می‌شود. با عنایت به این مسأله، غالب پاسخ دهندگان بر مسأله محور بودن چرخه هشدار تأکید نمودند و در هفت مدل پیشنهادی، این مهم اشتراک قطعی داشت و در قالب مقوله «مسأله شناسی» به عنوان مرحله اول چرخه تجمع گردید.

نظریه پرداز	چارلز جونز	هارولد لاسول	جیمز اندرسون	گری برور و پیتز دلئون	رندال ریپلی
نظریه پرداز	چارلز جونز	هارولد لاسول	جیمز اندرسون	گری برور و پیتز دلئون	رندال ریپلی
مقدمه ای بر مطالعه نام و سال اثر	سیاست، ۱۹۷۰	سیاست، ۱۹۷۱	سیاست‌گذاری عمومی، ۱۹۷۴	مبانی تحلیل سیاست، ۱۹۸۳	تحلیل سیاست در علوم سیاسی، ۱۹۸۵
مدل مرحله‌ای پیشنهادی	۱. شناخت ۲. تعریف ۳. جمع ۴. بازنمایی ۵. فرموله کردن ۶. مشروعیت بخشی ۷. کاربرد ۸. واکنش ۹. ارزشیابی ۱۰. حل / خاتمه.	۱. هوشمندی ۲. ترغیب ۲. تجویز ۳. استناد ۴. کاربرد ۵. خاتمه ۶. ارزشیابی	۱. شناسایی مسئله و تدوین دستورکار ۲. فرموله کردن ۳. اقتباس کردن ۴. اجرا ۵. ارزشیابی	۱. آشنایی و ورود به مسئله ۲. برآورد ۳. انتخاب ۴. اجرا ۵. ارزشیابی ۶. خاتمه	۱. تدوین دستور کار ۲. فرموله کردن و مشروعیت بخشی به اهداف و برنامه ۳. اجرای برنامه ۴. ارزشیابی اجرا عملکرد ۵. تصمیم درباره آینده سیاست

جدول شماره ۱: سیر تطور مدل مرحله‌ای فرآیند سیاست‌گذاری، (اسمیت و لاریمر، ۱۳۹۲: ۴۱)

بر اساس آنچه که به‌عنوان مبنای نظری به پاسخ دهندگان ارائه گردیده بود، مراحل پیشنهادی افرادی نظیر لاسول و جونز، سیاست عمومی را نوعی فرآیند تصمیم‌گیری خطی از مراحل به هم پیوند خورده مفهوم‌سازی می‌کند که بیشتر نگاهی عقلانیت‌گرا را بازتاب می‌دهد. لذا در تاریخ نظریه‌پردازی سیاست‌گذاری هرچه جلوتر می‌آییم نظریات پخته‌تر و تمایز بین تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری دقیق‌تر می‌گردد. لذا پیش‌بینی می‌شد افراد از مؤلفه‌های مدل ریپلی، بهره بیشتری ببرند اما موضوع نوپدید «مشروعیت بخشی به اهداف و برنامه» که در این مدل ارائه گشته بود، تنها در پاسخ چهار نفر از افراد کاملاً پررنگ و مورد تأکید قرار گرفت و در پاسخ سه نفر مورد توجه جدی نبود. با بررسی سوابق علمی پاسخ دهندگان مشخص گردید چهار فرد اول دارای سوابق تحصیلات علوم اجتماعی یا روانشناسی بوده و سه فرد دوم از اساتید علوم سیاسی‌اند. لذا این تفاوت نظر به‌عنوان موضوعی قابل بحث به پرسش‌نامه سوم انتقال یافت.

مقوله «مسأله شناسی» که به‌عنوان مرحله اول چرخه انتخاب شد، متأثر از چارچوب نظری «سیستم از پیش هشدار دهنده بحران» در سه مدل پیشنهادی با تأکید بر موضوع «تجزیه و تحلیل محیط» مفهوم‌پردازی شده بود. سیستم از پیش هشدار دهنده بحران یک فن یا تکنیک تجزیه و تحلیل است که برای پیش‌بینی از وضعیت و موقعیت‌ها به‌کار می‌رود. این سیستم بر پایه چهار رکن اصلی بنا گردیده است: تجزیه و تحلیل محیط، مقایسه طرح‌ها، ارزش‌یابی، تعیین استراتژی واکنش (صالحی؛ ۱۳۹۰: ۲۷۹). این درحالی‌است که مسأله شناسی در چهار مدل با مفهوم «مأموریت شناسی» هم‌تراز بود. لذا این تفاوت پاسخ، به‌عنوان سؤال و محل بحث به پرسشنامه سوم انتقال پیدا نمود.

انواع مدل چرخه با مرحله «هدایت و برنامه‌ریزی» شروع می‌گردد. مرحله بعدی «جمع‌آوری» داده است. در مرحله سوم «پردازش و استخراج اطلاعات»^۱ صورت می‌پذیرد که با پردازش، داده تصفیه می‌شود و با استفاده از تکنیک‌های مختلفی مانند: رمزگشایی، ترجمه زبان، تقلیل و ... داده‌ها به اطلاعات سازماندهی شده تبدیل شده و برای تحلیل آماده می‌شود. مراحل دوم و سوم که مورد

^۱ Processing and Exploitation (Of Information)

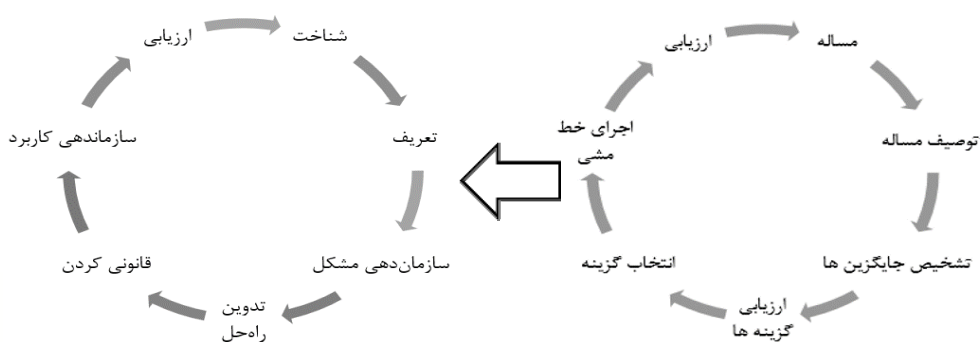
تأکید همه پاسخ دهندگان در هفت مدل پیشنهادی بود، در قالب مفاهیم «جمع‌آوری» و «برآورد» به‌عنوان مراحل دوم و سوم چرخه مقوله‌بندی گردیدند.

برخی اندیشمندان علوم سیاسی سعی نموده‌اند که فعالیت‌های سیاسی را بر اساس ارتباط آنها با سیاست‌های عمومی، طبقه‌بندی کنند. نتیجه این اقدام به‌طور کلی تدوین مجموعه‌ای از مراحل سیاست‌گذاری است که در جدول زیر به آنها اشاره شده است. تأثیر جدول مذکور بر پاسخ‌های ارائه شده در تأکید چهار نفر از پاسخ‌گویان بر موضوع «سازمان‌دهی کاربرد» بود که به‌نحوی در مفهوم و مقوله «پیشگیری» قابل تجمیع است. لذا این تفاوت نظر بدون وارد شدن در مدل اولیه، به‌عنوان موضوعی قابل بحث به پرسش‌نامه سوم انتقال یافت.

فعالیت‌های علمی	طبقه‌بندی شده در دولت	به‌عنوان سیستم‌ها	بازده
شناخت، ادراک (تعریف)، جمع‌بندی، سازمان‌دهی مشکل، ارائه مشکل	ارائه مشکلات به دولت	شناخت مشکل	ارتباط مسأله با نیاز
تدوین راه‌حل و قانونی کردن راه‌حل‌ها	عمل (اقدام) دولت	تنظیم برنامه	پیشنهاد به برنامه‌های بودجه‌بندی شده
سازمان‌دهی کاربرد	اقدام دولت درباره مشکل	اجرای برنامه	متفاوت است (خدمات، پرداخت‌ها، تسهیلات، نظارت‌ها و ...)
تشخیص، اندازه‌گیری، تجزیه و تحلیل	ارائه برنامه به دولت	ارزیابی برنامه	متفاوت است (توجیه - توصیه)
تصمیم و پایان فرآیند	حل مشکل یا ایجاد تغییر	خاتمه برنامه	حل مشکل یا تغییر برنامه

جدول شماره ۲: مدل فرآیندی: سیاست‌گذاری به مثابه فعالیتی سیاسی، (الوانی، شریف زاده، ۱۳۹۴: ۲۰)

۱-۱. موضوع ارزشیابی در پنج مدل پیشنهادی به‌عنوان فرآیند جاری در طول چرخه مورد تأکید قرار گرفت و لذا در چرخه‌ها به تصویر کشیده نشد. از سوی دیگر ارزیابی در دو مدل به‌عنوان یکی از مراحل چرخه هشدار پیشنهاد شده بود که این امر را می‌توان متأثر از ادبیات نظری «چرخه سیاست عمومی» تلقی نمود. چرخه سیاست عمومی در مدل فرآیند سیاسی، مجموعه‌ای از فعالیت‌های سیاسی را در قالب مراحل شناسایی مشکل، تدوین راه‌حل‌ها، قانونی کردن، اجرا و ارزیابی معرفی می‌کند. لذا این تفاوت نظر به‌عنوان موضوعی قابل بحث به پرسشنامه سوم انتقال یافت.

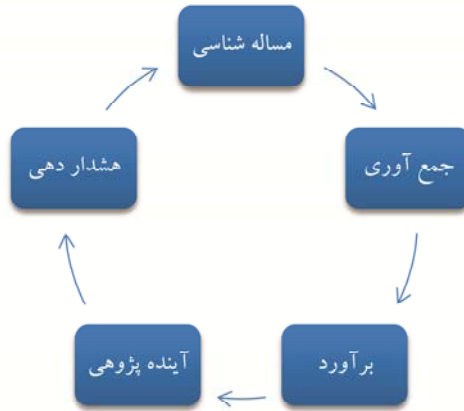
شکل شماره ۱: چرخه سیاست‌گذاری؛ (پارسونز، ۱۳۹۲، ج ۱: ۱۲۲) و چرخه سیاست‌گذاری در مدل فرآیند سیاسی

موضوع آینده‌پژوهی در تمامی هفت مدل پیشنهادی قید گردیده بود که عیناً و در قالب همین مقوله به مدل تجمیعی انتقال یافت.

فعل هشداردهی در چهار مدل با رعایت تفکیک و تمایز بین هشدار سازی و انتقال هشدار مورد توجه قرار گرفته بود و در سه مدل تحت عنوان یک مرحله جایابی گردیده بود و لذا درعین حضور در قالب مقوله «هشداردهی» در مدل اولیه، به‌عنوان محل بحث به پرسشنامه سوم وارد شد.

تجمیع پاسخ‌های اولیه و مقوله‌بندی‌های صورت گرفته، منجر به تولید چرخه اولیه هشدار در پنج مرحله در قالب شکل (۲) گردید که در پرسشنامه سوم مورد نقد و تقویت مفهومی قرار گرفت:

شکل شماره ۲: چرخه اولیه هشدار

در ادامه تیم تحلیل‌گر با تهیه گزارش از مرحله دوم، به اصلاح پرسشنامه اقدام نموده تا در پاسخ‌دهی به پرسشنامه سوم، نظرات به ثبات و اجماع کارشناسی رسد. با نقد چرخه اولیه ارائه شده در بالا، مفاهیم مورد تأکید پاسخگویان در پرسشنامه سوم به قرار زیر مقوله‌بندی گردید. لذا چرخه بهینه هشدار، که در زیر ارائه شده است نتیجه نهایی تکنیک دلفی بشمار می‌رود:

شکل شماره ۳: چرخه بهینه هشدار

در توضیح حلقه‌های مختلف چرخه بهینه هشدار، موارد زیر قابل بیان است:

هر یک از مراحل چرخه دارای زیر مجموعه‌هایی به قرار زیر است:

(الف) نیاز سنجی: مسأله شناسی، مأموریت‌گزینی، قلمروشناسی اطلاعاتی، هدایتگری

(ب) اشراف: نشانه شناسی، شاخص سازی، شاهدیابی، قرینه‌یابی، جمع‌آوری در انواع هدفمند و

غیرهدفمند (پایش و پویش)

(ج) هشدار سازی: تحلیل و بررسی، تخمین، ترکیب اطلاعات، برآورد، پیش‌بینی، آینده‌پژوهی،

تولید هشدار

(د) هشیار سازی: انتقال هشدار، پیگیری هشدار، اخذ پاسخ هشدار

(ه) پیشگیری: آماده سازی، اقدام در قالب تحدید، صیانت و مقابله

(و) ارزیابی و تولید دانش: در همه مراحل و همچنین حین انتقال بین مراحل جاری است.

در توضیح مرحله نیاز سنجی لازم به توضیح است که هشداردهی امری مسأله محور است و اساساً هشدار با درگیری نهاد اطلاعاتی با یک مسأله آغاز می‌گردد. مسأله از طریق تجارب اطلاعاتی از واقعیت‌های محیط امنیتی یا تقاضای سیاست‌گذار (سفارش کار مشتری) ایجاد می‌گردد. نیاز بایستی اهمیت و ضرورت امنیتی و قابلیت بررسی اطلاعاتی داشته باشد. تحدید مسأله در یک حوزه تخصصی می‌تواند بر شفافیت آن بیفزاید. در قلمروشناسی اطلاعاتی بایستی فاصله حالت مطلوب تا موجود، عوارض و مشکلات فعلی ناشی از فرصت یا تهدید، پیشران‌های دخیل در بروز مسأله مورد بازشناسی قرار گیرند. شناخت، برآورد و بررسی اهداف، انگیزه‌ها و راهبردها و رفتار جریانات ضد امنیتی در این مرحله صورت می‌گیرد. شایان ذکر است نهاد اطلاعاتی وظایف مصرح قانونی خاص خود را دارد که در فرآیند سیاست‌گذاری این وظایف، مدیران کلان سازمان به‌عنوان مشتری مطرح هستند. در شرایطی که سیاست‌گذاری مربوط به دیگر سازمان‌ها و یا کلیت نظام باشد، مشتری مدیران بیرونی هستند و نقش نهاد اطلاعاتی بیشتر در مرحله شناختی و ارزیابی - نظارتی تعریف می‌گردد. مرحله ارزیابی و نظارت به نوعی یک شناخت پسینی از مسأله و کیفیت سیاست اتخاذ شده (از شناخت تا اجرا) را مورد بازشناسی قرار می‌دهد و لذا دارای زیر مرحله‌ای به مانند گام اول سیاست‌گذاری (شناخت مسأله) است.

در توضیح مرحله اشراف لازم به توضیح است که در این مرحله نشانه شناسی، شاخص سازی، شاهدیابی، قرینه‌یابی، جمع‌آوری در انواع هدفمند و غیرهدفمند (پایش و پوشش). در این مرحله با تحلیل شرایط محیطی و عناصر تأثیرگذار، شرط یا شروط وقوع رویداد امنیتی شناسایی می‌گردد. لذا جمع‌آوری اطلاعات با هدف آماده سازی مواد تحلیلی برای سنجش احتمال بروز رویداد یا بحران امنیتی فراهم می‌گردد. در جمع‌آوری هدفمند با تهیه چک لیست نشانه‌ها به جمع‌آوری اطلاعات متناسب با شاخص‌های ارزیابی اقدام می‌گردد. برونداد این مرحله منجر به آن می‌شود که در شرایط عدم قطعیت، در مرحله هشدار سازی امکان بهره‌برداری از روش‌های ابطال‌گرا مانند تکنیک تحلیل فرضیات رقیب برای تحلیل‌گر فراهم آید. شایان ذکر است تأکید بر استفاده از تمامی منابع خبری و توجه به علائم ضعیف در ادراک سازی که نتیجهٔ مرحله حاضر است اهمیت بسزا دارد.

در توضیح مرحله هشدار سازی لازم به توضیح است که در این مرحله اقداماتی از جمله: تحلیل و بررسی، تخمین، ترکیب اطلاعات، برآورد، پیش‌بینی، آینده‌پژوهی، تولید هشدار صورت می‌پذیرد. مفهوم بررسی اطلاعاتی مجموعه تلاش‌هایی است که برای تبدیل سیگنال‌های ضعیف به اطلاعات و تبدیل اطلاع به برآورد و سپس پیش‌بینی صورت می‌گیرد. هدف بررسی آن است که محصولی هشدار دهنده برای مسئولان امنیتی ایجاد شود که آنها را در اتخاذ تصمیم صحیح و به هنگام یاری رساند. منظور از ترکیب یا تلفیق، یک مدل یا سیستم ساده شده از مختصات هدف می‌باشد. در واقع ترکیب همان ایجاد الگو است و غرض از آن تلفیق و نزدیک سازی داده‌ها به یکدیگر است. ترکیب به‌عنوان یک روند چند وجهی و چند سطحی برای ردیابی خودکار، تجمیع، همبسته سازی، تخمین و تلفیق داده‌ها از منابع منفرد یا چندگانه در نظر گرفته می‌شود. منظور از برآورد اطلاعاتی گزارشی است عمدتاً مبتنی بر اطلاعات، متضمن توصیف ابعاد مادی و معنوی در یک محیط به همراه معرفی دقیق نیروهای فعالی در آن تا شناس تحقق اهداف خودی در آن محیط، ارزیابی و مقدمات یک گمانه زنی منطقی (پیش‌بینی) میان‌مدت فراهم گردد. هشداردهی تحلیلی بر مبنای ارزیابی علائم زود هنگام وقوع حوادث و رخداد‌های سیاسی و نظامی جاری صورت می‌گیرند و نتیجه آن به تصاویر کلی از موقعیت‌ها تغذیه می‌شود. موضوعات هشداردهی در سطح استراتژیک شامل تهدیدات فناورانه، اقتصادی، نظامی، اجتماعی، سیاسی، تهدید هسته‌ای و هشدار

ترور می‌گردد. شایان ذکر است پاسخگویان برای افزایش بهره‌وری در این مرحله، بر نقش تجزیه و تحلیل محیط ارتباطاتی بحران و استفاده از تکنیک تحلیل شبکه، تأکید نمودند.

در توضیح مرحله هشیارسازی باید گفت که در این مرحله اقداماتی از جمله مهندسی انتقال هشدار، پیگیری هشدار، اخذ پاسخ هشدار انجام می‌شود. در «چرخه هشدار امنیتی» علاوه بر مهم بودن زمان انتقال هشدار، نوع اطلاع رسانی صحیح و مؤثر به متولیان امر نیز در مدیریت مسأله امنیتی و بالا رفتن کیفیت چرخه هشدار مهم و کارگشا می‌باشد. استفاده از تکنیک‌های سناریوسازی و تصویرسازی از حال و آینده محیط امنیتی که از فرآورده‌های مرحله قبل است، در بهبود کیفیت این مرحله و باوراندن موضوع به مخاطب اهمیت بسزا دارد. شایان ذکر است، با تأسی به فراز (مَنْ أَطَاعَ أَمْرَنَا، وَ مِنْ أَتَّبَعَ زَجْرَنَا) در دعای هفدهم صحیفه سجادیه، گروه‌های مخاطب هشدار به دو دسته تقسیم می‌شوند: الف) گروه تابع هشدار مثبت ب) گروه تابع هشدار منفی. در دسته اول عناصر اعتماد- اقناع و در دسته دوم عنصر اعتبار- ترس کارآمدی بالاتری برای مؤثرتر نمودن هشدار دارند. در هر صورت برای مؤثرتر نمودن هشدار بایستی مشروع و عقلانی بودن و تحذیر و ترس از عواقب احتمالی عدم رعایت هشدار، در متن هشدار پررنگ باشد تا هشدار، هشدار دهنده باشد. درعین حال نمایش کاریکاتوری و غلو در تهدید، ضمن ایجاد هزینه‌های اضافی در مهار تهدید، می‌تواند در بلندمدت اعتبار و اعتماد به نهاد هشدار دهنده را خدشه دار نماید و تأثیر هشدار را کاهش دهد. لذا هشدار بایستی متناسب و درخور موضوع تدوین شود.

در توضیح مرحله پیشگیری لازم به توضیح است که در این مرحله اقداماتی از جمله: آماده سازی و اقدام در قالب: تحدید، صیانت، مقابله می‌باشد. تهیه طرح‌های مقابله با رخدادها و تهدیدات بالقوه و بالفعل، ایجاد و تقویت صحیح قوت‌ها، پویا نمودن برنامه‌های مقابله‌ای، ایجاد ساختار سازمانی منعطف و ارگانیک، تمهید برنامه مهندسی افکار عمومی در سناریوهای مختلف، تعیین استراتژی مقابله برای ارگان‌های فعال در حوزه امنیت، اتخاذ تدابیر ایمنی برای نیروهای عمل کننده، اتخاذ تدابیر بازدارنده و ... از اقدامات انجام شده در این مرحله است. پس از دریافت هشدار از سوی سازمان اطلاعاتی یا سایر منابع و دستگاهها، سیاست‌گذار به تصمیم‌گیری مبادرت می‌ورزد

که گاهی خطاهای زیر به دلیل غیر مؤثر بودن هشدار رخ می‌دهد: الف) عدم امکان اجرای تصمیم (ب) اتخاذ تصمیم ناقص (ج) نپذیرفتن راه حل‌های تجویزی در هشدار (د) به اشتباه مسأله غلطی را حل کردن (صالحی، ۱۳۹۵: ۲۰۳). هشداردهی اطلاعاتی را زمانی مؤثر تلقی می‌کنیم که مسئول یا نهاد مورد خطاب هشدار، با دریافت به موقع هشدار مشروع و عقلانی با جنبهٔ تحذیر کننده و در تناسب با موضوع حقیقی (نه فریب)، ضمن درک صریح پیام هشدار تصمیمی صحیح و به موقع برای مدیریت تهدید و جلوگیری از آسیب اتخاذ نماید و آن را عملیاتی کند. به عبارتی هر چه حاصل کسر زیر به سمت یک میل نماید هشدار دهی اطلاعاتی مؤثرتر بوده است:

تجویز هشدار

1=

عمل مخاطب هشدار پس از هشدار دهی

مرحله ارزیابی و تولید دانش سازمانی، با هدف ترمیم سیستم کنترلی اطلاعات در برخورد با حوادث مشابه و از بین بردن نقاط ضعف و تقویت و استاندارد سازی این سیستم می‌باشد که مراحل مختلف چرخه هشدار را به هم متصل می‌نماید.

مراحل نیازسنجی تا هشدار سازی، نسبت به یکدیگر ترتیب منطقی داشته به صورتی که ابتدا در فرآیند شناخت به جمع‌آوری داده و پرورش آن جهت تولید اطلاعات مبادرت می‌شود. در ادامه اطلاعات محیط یا موضوعی در کنار هم به تولید برآورد اطلاعاتی منجر می‌گردند و بر اساس برآورد، تحلیل و تخمین تولید می‌گردد. نهایتاً برای بکارگیری تکنیک‌های آینده‌پژوهی، سناریوهای محتمل مورد تحلیل قرار می‌گیرند. درعین وجود ترتیب اخیر، خروجی هر یک از مراحل مذکور می‌تواند به عنوان یک محصول شناختی اطلاعاتی به صورت مستقل قابل در اطلاع رسانی به مبادی بیرونی کاربر داشته باشد. در هر یک از مراحل ذکر شده، هشدار اطلاعاتی می‌تواند به عنوان ارزش افزوده در کنار محصول ارائه گردد اما هر چه به سمت مراحل انتهایی در نوک پیکان شناخت نزدیک شویم، هشدار شفاف‌تر، هنجاری‌تر و احتمالاً مؤثرتر می‌گردد. لذا هشدار اطلاعاتی به عنوان یک محصول خروجی اطلاعاتی و چرخه هشدار یک توالی امور اطلاعاتی است که منجر به تهیه هشدار مؤثر و اقدامات ناشی از آن می‌گردد.

مدل کوه یخی را برای نشان دادن تفاوت چرخه هشدار به‌عنوان کلیت کوه یخ با وجود عقبه ناپیدا و پیش‌زمینه‌ای (ب، الف) و هشدار مؤثر (ج) به‌عنوان قله و مقصود قابل مشاهده بالای آب می‌توان به‌صورت زیر بکار برد:

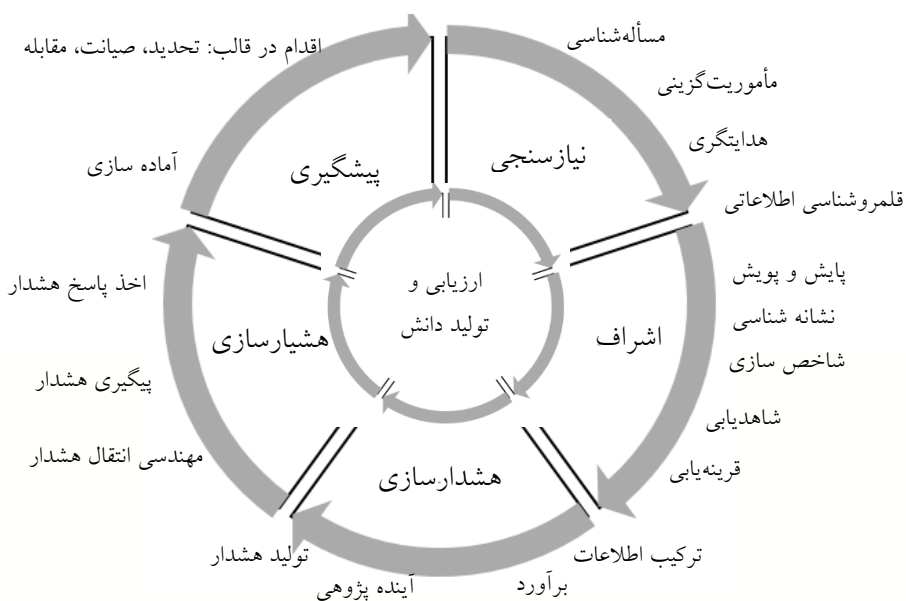
شکل شماره ۴: تبیین تفاوت هشداردهی و چرخه هشدار

نتیجه‌گیری

بر اساس قاعده تحذیر معافیت هشدار دهنده از مسئولیت‌های حقوقی، مستلزم وجود سه شرط است: «مؤثر بودن هشدار»، «وصول هشدار به مخاطب» و «امکان اجتناب از خطر» است. طراحی و تدوین چرخه بهینه هشدار در تحقیق حاضر به‌صورتی انجام گرفته که شروط قاعده تحذیر را برای هشدار دهنده احصا نماید. اختصاص یک مرحله خاص و مجزا به هر یک از دو مقوله «هشیارسازی» و «پیشگیری» شروط سه‌گانه فوق را در چرخه تضمین می‌کند.

شرکت‌کنندگان در فرآیند دلفی با طراحی مدلی با ویژگی بازخوردی-پیشخوردی که از ابزار ارزیابی دائمی برای تولید بازخورد یا پیشخورد بهره می‌برد، جایگاهی حیاتی برای امر هشدار اطلاعاتی در موضوع سیاست‌گذاری امنیتی، قائل گردیده‌اند. در چرخه بهینه هشدار، به‌طور مشخص ارتباط هشدار و سیاست در مراحل نیاز سنجی (مأموریت شناسی) و هشیارسازی (اخذ پاسخ هشدار) ظهور عینی‌تر دارد اما در واقع با توجه به وجود حلقه مرکزی، هشدار قبل، حین و بعد از رویداد امنیتی و در طول فرآیند سیاستگذاری جاری است. همچنین پاسخ دهندگان به این اجماع نظری نائل شدند که هشدار و

هشداردهی با یکدیگر تمایز دارند و لذا چرخه هشدار در هر سه نقش شناختی، نظارتی و اجرایی سازمان اطلاعاتی وجود داشته و منحصر به حوزه‌های غیر اجرایی نمی‌گردد. در مجموع چرخه هشدار در قالب زیر تدوین گردیده و با توجه به ویژگی‌های امنیتی بومی در جمهوری اسلامی ایران، قابلیت استفاده و امور امنیتی-اطلاعاتی را دارد:

شکل شماره ۵: چرخه هشدار (محقق یافته)

منابع و ماخذ

الف) منابع فارسی

۱. صحیفه سجادیه
۲. اسمیت، کوین بی و کریستوفر، لاریمر (۱۳۹۲)، *درآمدی بر نظریه سیاست‌گذاری عمومی*، ترجمه: حسن دانایی فرد، تهران: صفار.
۳. الوانی، سید مهدی و فتاح، شریف‌زاده (۱۳۹۴)، *فرآیند سیاست‌گذاری عمومی*، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۴. بل، وندل (۱۳۹۲)، *مبانی آینده‌پژوهی: تاریخچه، اهداف و دانش*، ترجمه مصطفی تقوی و محسن محقق. تهران: مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
۵. بهشتی، محمد (۱۳۸۱)، *اصول بررسی اطلاعاتی*. تهران: دانشگاه امام باقر(ع).
۶. بی‌نام (۱۳۸۵)، *مفهوم و پیش‌بینی در بررسی اطلاعاتی*، فصلنامه پژوهش اطلاعاتی - امنیتی، شماره ویژه: دانشگاه امام باقر(ع).
۷. بی نام (۱۳۹۳)، *اطلاعات و ولایت*. تهران: پژوهشکده دانشگاه امام باقر(ع).
۸. بی نام (۱۳۹۵)، *اطلاعات و غافلگیری*. تهران: دانشگاه امام باقر(ع).
۹. پارسونز، واین (۱۳۹۲)، *مبانی سیاست‌گذاری عمومی و تحلیل سیاست‌ها*، ترجمه حمیدرضا ملک محمدی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۰. جمعی از نویسندگان (۱۳۸۶)، *مدیریت بحران ۱*، تهران: مرکز آموزش ناجا.
۱۱. حاجبانی، ابراهیم (۱۳۹۰)، *هشداردهی کارکرد تحلیل اطلاعاتی در پیشگیری از غافلگیری*، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۵۳.
۱۲. شفیع، اردشیر (۱۳۹۵)، *مقاله آینده‌پژوهی ابزاری کارآمد در جهت جلوگیری از غافلگیری*. مجموعه مقالات مدیریت راهبردی، جلد ۲، تهران: دانشگاه امام باقر(ع).
۱۳. شولسکی، آبرام (۱۹۹۳)، *نبرد بی‌صدا: درک دنیای اطلاعات*، ترجمه: معاونت پژوهشی دانشگاه امام باقر(ع).

۱۴. صالحی، محمود (۱۳۹۵)، *مدیریت اطلاعاتی منازعات و بحران‌های سیاسی - اجتماعی*، تهران: پژوهشکده اطلاعات، دانشگاه امام باقر (ع).
۱۵. علیخانی، علی (۱۳۹۳)، *هشدار شناسی*، تهران: دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی.
۱۶. فاضل، سیدطاهر و محمدرضا مولایی (۱۳۹۱)، *آینده پژوهی*. تهران: پژوهشکده دانشگاه امام باقر (ع).
۱۷. فیتین، مارک (۱۳۹۳)، *اصول و مبانی چرخه اطلاعات*، ترجمه معاونت پژوهش و تولید علم، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه امام باقر (ع).

ب) منابع لاتین

1. Bell, W. (2003). *Foundation of Futures Studies. History, Purposes and Knowledge*. Transaction Publishers.
2. Herman, Michael (1996), *Intelligence Power in Peace and War* (Cambridge University Press)
3. Holt, Pat M. (1995), *Secret Intelligence and Public Policy: A Dilemma of Democracy*, Washington: CQ Press.
4. Shirfman, Peter (1996), *Intelligence Analysis in an age of Electronic Dissemination*, Frank Kass.

ج) سایت‌های اینترنتی

۱. سایت وزارت اطلاعات، مقاله هشداردهی والاترین مأموریت اطلاعات (www.vaja.ir)
۲. سایت واژه‌یاب، کلمه هشدار (www.vajehyab.com)

